

Valentina Zović

Hetairae, meretrices et aliae

Pogled na prostituciju u
grčko-rimskom svijetu

Na samom početku razvoja klasične grčke kulture slobodne su žene bile u određenoj mjeri cijenjene, imale su pravo na obrazovanje i slobodu kretanja čemu nam svjedoče Homerovi epovi, no kako je vrijeme odmicalo i kako se afirmirala institucija polisa životne prilike žena prilično su se promijenile. Svijet časnih, društveno uvažanih žena, koje su bile u legitimnom braku ili imale pravo njegova sklapanja, bio je potpuno sveden na kuću. Do te su mjere bile pod kontrolom očeva, a nakon udaje muževa, da nisu imale pravo same izaći na ulicu, niti imati nešto u svome vlasništvu, a kamoli biti obrazovane. No, paralelno uz njih postojala je i druga, emancipiranija kategorija žena koja je u to doba živjela na drugačiji način. Takve su žene bile smatrane nečasnicama i trpjele su konstantnu kritiku društva, osobito u slučajevima kad su se na određeni način pokušavale izdignuti iz kruga nečijih ljubavnica i na svojevrsan način utjecati na političke i društvene prilike vremena u kojem su živjele.

U ovom će radu tako biti riječ o ženama koje su pružale seksualne usluge, bilo u obliku jednonoćne zabave ili višegodišnje veze. Obuhvatit će se svi slojevi takvih žena od najnižeg, porni, koje su djelovale kao robinje u bordelima, pa sve do najvišeg, hetera, dostojanstvenih dama koje su uživale velik ugled i divljenje od strane utjecajnih muškaraca. Prema korištenoj literaturi i izvorima, žene te profesije mogu se podijeliti na četiri skupine: bordelske i ulične prostitutke, zabavljačice na simpozijima, hetere i konkubine. Od toga se za prve tri kategorije može reći da idu hijerarhijski po zaradi i ugledu, dok je četvrta grupa za sebe i obuhvaća stalne ljubavnice. Od njih najveću pažnju treba posvetiti heterama jer su one bile najistaknutije žene toga vremena i čak su imale izrazitu društvenu i političku funkciju, ne izravnu jer to dakako nije bilo moguće, već posrednu. O nekima od njih imamo sačuvan i znatan broj povijesnih podataka pa je tako moguće dati i pregled onih najznačajnijih od arhajskog do helenističkog razdoblja.

U doba Rima položaj žena, koje su se bilo na koji način bavile prostitucijom, bitno se mijenja. One više nisu kao prije posjedovale ugled i važnost, niti bile obrazovane dame, pratiteljice bogatim građanima s kojima su se voljeli pokazivati, već su postale

pripadnice najnižeg društvenog sloja koje su bile prisiljene na takav način zarađivanja iz vlastite neimaštine. Prostitucija je kao profesija i tada bila legalna, ali se ubrajala među najsratomnija zanimanja, u rangu s gladijatorima i glumcima.¹ (Kenton, 2007: 2) O toj promjeni pogleda na prostitutke bilo u kojem obliku, jasno svjedoči i sam njihov naziv, za razliku od grčkog gdje termin *ἑταίρα*² (*hetaira*) označava pratiteljicu, latinska riječ *meretrix* podrazumijeva ženu koja sama zarađuje. U najvećem broju su bile robinje koje su zarađivale za svog gospodara ili oslobođenice koje je bijede nagnala na to zanimanje te su mogle djelovati kao zaposlenice u bordelima i kao slobodne prostitutke koje su same ponajviše na ulicama i u prenoćištima tražile klijente.

Prostitucija u staroj Grčkoj

Povijesno je poznato da je prostitucija bila veoma važan aspekt života Grka, te je ona na području antičke Grčke bila legalna i moralno prihvatljiva za žene koje nisu bile antičkog podrijetla. Državnik Solon ju je u 6. st. pr. Kr. legalizirao kao djelatnost i dopustio je otvaranje bordela gdje su muškarci mogli doći tražiti seksualne usluge. Vlasnici ili vlasnice tih bordela od zarade su ondje zaposlenih djevojaka bili obavezni plaćati porez polisima. Prema ženama koje u ondje obitavale i radile često su se muškarci koji su ih posjećivali, ali i vlasnici bordela, odnosili kao prema stvarima. Muškarci su došli, ispunili svoju seksualnu potrebu, platili i otišli, a stečenu zaradu su djevojke bile dužne davati svodnicima koji bi dio zadržali za sebe, a dio dali državi u obliku poreza. (Blundell, 1995: 147) Taj se novac od poreza upotrebljavao u razne svrhe u korist prosperiteta polisa, a jednom prilikom je od njega bio izgrađen i hram posvećen Afroditi Pandemi. (www.wondersmith.com/heroes/hetairae.html)

Slika 1. Ostaci bordela u Efezu

Slika 2. Putokaz za taj bordel

¹ Na spomenuta zanimanja se gledalo na taj način jer se za svih njih smatralo da prodaju dio svoga tijela. Gladijatori i glumci zato što su se njime služili za zabavljanje drugih, a prostitutke zbog pružanja seksualnih usluga. (Kenton, 2007.)

² Iako hetere nisu bile jedina vrsta prostitutki u staroj Grčkoj, ovdje ih navodim u opreci s *meretrices* jer su one svakako bile najkarakterističnija i najčešće spominjana njihova skupina.

Bordeli su se u gradovima nalazili na posebnim lokacijama koje su bile poznate kao zloglasne. U Ateni su najznačajnije dvije: Keramik³ i luka Pirej. U ostalim gradovima su mjesta, na kojima je bilo moguće naći najveći broj jeftinih prostitutki, bila upravo u lukama kako bi se mornari, kad bi ondje pristali s brodovima, mogli poslužiti njihovim uslugama. (Salisbury, 2001: 290) Sukladno tome arheološki ostaci bordela su osim u Ateni pronađeni i u Solunu, Mitilenu, Efezu (slika 1 i 2) te na otoku Delu (Glazebrook, 2011: 34). Komediograf Ksenarh u jednoj od svojih komedija u 4. st. pr. Kr. opisujući izgled bordela, govori kako su se oni bili prljava, mračna mjesta gdje su se nalazile, poredane ispred ulaza u sobe, već razgoličene djevojke među kojima su muškarci mogli izabrati onu koja im u tom trenutku se najviše svidjela. (Blundell, 1995: 147)

Osim takve vrste prostitucije u antičkoj Grčkoj je bila prisutna i sveta prostitucija u Afroditinim hramovima od kojih je najznačajniji bio onaj u Korintu. Ondje je djelovao velik broj djevojaka, Afroditnih svećenica, koje su svoje tijelo prodavale u službu njenog kulta. (Salisbury, 2001: 292)

Bordelske i ulične prostitutke

Prva i najniža kategorija prostitutki bile su porne (*πόρναι*), čije ime etimološki gledano dolazi od glagola *πέρνειν* (prodavati) i doslovno znači „ona koja je na prodaju“. One su bile u vlasništvu svodnika (*πορνοβοσκός*) i njemu su bile obavezne davati dio svoje zarade. U tu skupinu pripadale su najčešće robinje i žene barbarskog podrijetla koje su bile zaposlene u bordelima.⁴ Oni su u Grčkoj bili vrlo profitabilni i vlasnice su im često bile žene koje su se i same bavile tim poslom te su podučavale mlade djevojke da budu što bolje u toj profesiji kako bi se mogle iz njega izdignuti i postati kurtizane višeg ranga. (Glazebrook, 2011: 35)

Nešto viša kategorija bile su slobodne prostitutke koje su same na ulicama ili po prenoćištima tražile klijente. One su u pravilu bile oslobođenice ili slobodne žene neatičkog podrijetla, a iznimno u kasnijim vremenima i Atenjanke koje je siromaštvo natjeralo na posao te vrste (Glazebrook, 2011: 35). Mnoge od njih su također bile i nekadašnje hetere koje si prijašnjim radom nisu uspjele priskrbiti dovoljno sredstava za život pa su, nakon što su izgubile svoju punu mladenačku ljepotu, morale prodavati svoje tijelo puno jeftinije kako bi mogle preživjeti. (Salisbury, 2001: 290). Cijena slobodnih prostitutki bila je nešto viša od cijene onih u bordelima i svoju zaradu nisu bile dužne nikome davati, već su je zadržavale za sebe i koristile kako su htjele. Zanimljiv je podatak da su neke od njih običavale na svojim cipelama imati svojevrsan pečat koji bi ostavljale za sobom trag kad bi hodale po pjeskovitim dijelovima grada s natpisom *ΑΚΟΛΟΥΘΙ* (slijedi me) kako bi lakše namamile klijente. (www.womenintheancientworld.com).

³ Keramik je dio grada Atene u blizini poznatog antičkog groblja. (<http://ancienthistory.about.com>)

Zabavljačice na simpozijima

Iduću, višu kategoriju prostitutki, činile su plesačice, sviračice i akrobatkinje (slika 3) koje su zabavljale muškarce iz visokog društva na simpozijima gdje je ostalim ženama pristup bio zabranjen. Osim što su doprinosile simpotičkom duhu svojim umjetničkim sposobnostima, one su pružale i seksualne usluge zbog čega se njihova uloga protezala na dva aspekta. Te zabavljačice bile su slobodne žene i kao umjetnice dobivale su veću naknadu za pružene usluge od običnih prostitutki u bordelima i na ulicama. (Blundell, 1995: 148) U 4. st. pr. Kr. u Ateni je plaća za posao sviračice odnosno plesačice bila dvije drahme po večeri. To nije bio veliki iznos kad se sagleda da su muški radnici za cjelodnevni rad dobivali samo malo manje od toga iznosa. Stoga se pretpostavlja da se uživanje u njihovim seksualnim uslugama posebno naplaćivalo. Bez obzira na važnost umjetnica-prostitutki na simpozijima, ne smije se na simpozije gledati kao na nekakve zabave kojima su u središtu bili seksualni odnosi i nikako se ne smiju smatrati isključivo povodom za orgijanje. Bilo je i toga, ali se to odvijalo u posebnim za to predviđenim prostorijama podalje od ostalih gostiju koji nisu imali želju sudjelovanja. Može se dakle reći da su zabavljačice bile sastavni dio gozbi, ali ne i razlog njihova održavanja jer one nisu bile namijenjene prvenstveno uživanju u seksualnim aktivnostima, već umnim raspravama u kojima su i zabavljačice mogle sudjelovati ako su bile obrazovane i elokventne. (www.womenintheancientworld.com)

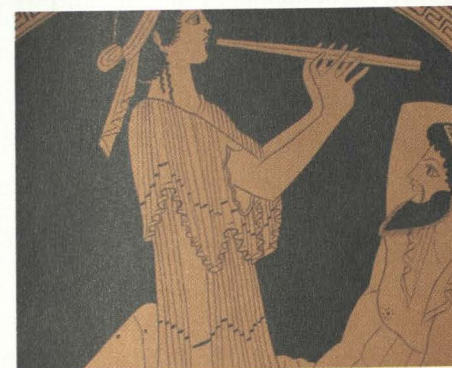

Slika 3. Prikaz simpozija

Najznačajnija i najčešće spominjana vrsta umjetnica-prostitutki bile su *auletrides*, sviračice frule s dvije cijevi po kojima su i dobile ime (slika 4). Njihova važnost bila je vrlo velika jer su svojom umjetničkom svirkom i atraktivnom pojavom doprinosile živom karakteru simpozija na kojima su nastupale. Najpoznatija *auletris* bila je Lamija, najdraža ljubavnica Demetrija I. Poliorketa⁵, koja je uspjela postati toliko ci-

⁵ Demetrije I. Poliorket je makedonski kralj iz dinastije Antigonida koji je vladao početkom 3. st. pr. Kr. (<http://ancienthistory.about.com>)

jenjena da je u njenu čast čak bio podignut hram Afroditi Lamiji u Tebi (Whiteley, 2000:143). Osim frulašica postojale su i sviračice koje su glazbu izvodile na žičanim instrumentima. Među njima treba spomenuti Glauku, harfisticu iz razdoblja helenizma kojoj se divi Teokrit, jedan od najboljih književnika tog vremena. (Whiteley, 2000: 139) Uz sviračice, dio simpozija bile su i *orchetrides* (plesačice) koje su svojim plesom

Slika 4. Auletris

Slika 5. Orchetris

zavodile ondje prisutne muškarce (slika 5). Mnoge od njih bavile su se i sviranjem i plesanjem pa se tako i kao *auletris* i kao *orchetris* spominje *Oenanthe* s otoka Sama. (Whiteley, 2000:147)

Hetera

U zasebnu kategoriju prostitutki koja je bila od najveće povijesne važnosti mogu se svrstati hetera. Njihov naziv potječe od riječi ἑταῖρα (pratiteljica) što samo po sebi daje sliku o tome kako su se one doživljavale u društvu. Tako je jasno da se njih nije gledalo isključivo kao na djevojke za uživanje u seksualnom odnosu, nego kao na žene umno ravnopravne svojim klijentima. One su po podrijetlu bile kćeri hetera, oslobođenice ili meteci,⁶ a bile su izuzetno dobro obrazovane i sposobne voditi razgovore s velikim intelektualcima tog vremena na vrlo visokoj razini. Same su zarađivale za sebe i tako su si mogle priuštiti lagodan, neovisan život te se na njih u potpunosti može gledati kao na zaposlene žene, same odgovorne za sebe. (www.womenintheancientworld.com) Bile su jedine žene koje su u to doba same kontrolirale svoje bogatstvo, no njihovo je materijalno stanje potpuno ovisilo o ljepoti, slavi i talentu u zavodjenju. (Salisbury, 2001: 29)

Mnoge od njih, osobito one još ne dovoljno proslavljene, pojavljivale su se i na simpozijima kao sviračice, plesačice ili zabavljačice u razgovoru, a one uspješnije, koje su si to mogle dopustiti, ograničavale su se na dva ili tri imućna klijenta, u iznimnim slučajevima čak i samo na jednoga. (www.womenintheancientworld.com) Kako nisu

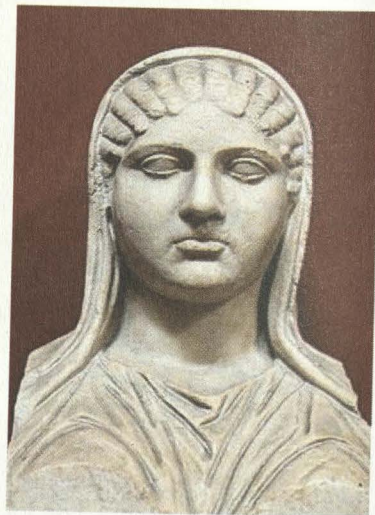
⁶ Meteci su bili slobodni građani neatičkog podrijetla. (<http://ancienthistory.about.com>)

bile građanke, nisu imale pravo na sklapanje legalnog braka, ali poneki su se muškarci ipak odlučivali na suživot isključivo s njima kao na neku vrstu nelegitimnog braka.

Na hetere se gledalo bez posebnog osuđivanja ako se nisu pokušavale umiješati u područja u kojima se tada smatralo da ženama nije mjesto. Njihovo poimanje, kao žena za uživanje u svakom pogledu, jasno opisuje ovaj citat iz Demostenova Govora protiv Neere: τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἔνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. (Dem. 59: 122.) (Imamo hetere za uživanje, *pallakai* za tjelesne potrebe, a žene za rađanje legitimne djece i vođenje brige o kući.)

Pripadnice društvenog sloja hetera imale su puno više prava i slobode nego obične, čestite građanke. Bilo im je dopušteno samostalno se kretati gradom, posjećivati razne zabave i odlaziti u kazališta, na što sve ostale žene nisu mogle ni pomisliti, a kad je prošlo vrijeme u kojem su mogle samostalno zarađivati, mnoge od njih su kupovale robinje ili skupljale napuštene djevojčice. Njih bi podučavale umijećima posla kojim su se same u mladosti bavile te su na taj način od njih učinile uspješne kurtizane. (www.womenintheancientworld.com) Hetere koje su same imale kćeri uglavnom su ih podučavale istoj profesiji te se ona i tako prenosila s generacije na generaciju. Naime, ni kćeri hetera nisu nikako mogle biti punopravne građanke zbog statusa svojih majki, pa je logična odluka bila da krenu njihovim stopama. (Lukijan, 2002: 118)

Kao najpoznatija hetera spominje se Aspazija iz Mileta (slika 6), ilegalna žena atenskog stratega Perikla. Ona je kao djevojka došla u Atenu i ondje otvorila u svojoj kući neku vrstu bordela i škole gdje je odgajala mlade djevojke da postanu hetere. Ta Aspazijina kuća je u vrlo kratkom vremenu postala jako popularno mjesto druženja društvene elite 5. st. pr. Kr. Ondje su se skupljali vrsni atenski političari, dramatičari, filozofi i umjetnici među kojima je bio i Periklo. Zbog izuzetnog obrazovanja, dijelom stečenog i od samog Sokrata, nije ni čudno da ga je uspjela privući i postati upravo njegova hetera, a kasnije i ilegalna supruga. Iako je Periklo bio stariji od nje više od 20 godina, veza im je bila vrlo kvalitetna, čak se i razveo od zakonske žene da bi mogao slobodno živjeti s njom. Imali su i sina poznatog pod imenom Periklo Mlađi, koji je u odrasloj dobi djelovao na vrlo visokim političkim položajima u Ateni. Nakon Periklove smrti Aspazija je ostala utjecajna u atenskom društvu, družila se i dalje najvećim umovima tadašnje Atene i odgajala djevojke u vrsne kurtizane (Salisbury, 2001: 23, 24.)

Slika 6. Aspazija

Konkubine

Kad se govori o konkubinama u staroj Grčkoj termin koji ih najtočnije definira je *Pallakai*. On se odnosi na stalne ljubavnice koje su živjele s gospodarom ili pak po nekim tumačenjima žene koje su bile s pojedinim muškarcem u izvanbračnoj zajednici jer nisu imale građanski status zbog robovskog ili stranog podrijetla. U tu su kategoriju znale ulaziti i porne ili hetere koje su modificirale način života. Kao primjer toga može se spomenuti Aspazija koju Plutarh naziva *pallaka*, a ne hetera (Hope Ditmore, 2006: 341), te Neera koja je neudana živjela sa Stefanom zbog čega je imala problema s priznavanjem njihove djece kao punopravnih građana. (Whiteley, 2000: 144.)

Također pod pojmom konkubina podrazumijevaju se i žene koje su bile kao robinje zarobljene u ratu te dovedene da budu ljubavnice vojnicima koji su ih zarobili. Tipičan primjer takve žene je proročica Kasandra. Nju je mikenski kralj Agamemnon doveo kući nakon Trojanskog rata (Hope Ditmore, 2006: 341.), te Kirova konkubina Aspazija, poznata pod imenom Aspazija Mlađa da se ne bi pomiješala s Periklovom Aspazijom, koja je postala njegova konkubina na isti način. (Whiteley, 2000: 137.)

Prostitucija u starom Rimu

U doba Rima na kurtizane se gledalo na drugi način u odnosu na Grčku. One naime više nisu bile cijenjene niti uživale ikakav ugled, već su postale najniži društveni sloj. Nakon osvajanja Aleksandra Velikog, mali polisi klasične Grčke bili su zasjenjeni velikim helenističkim kozmopolitskim gradovima u kojima je cvjetala prostitucija. Žene koje su se uspješno bavile prostitucijom su u gradovima kao što su Aleksandrija i Antiohija uspjele steći golemo bogatstva koja su im omogućavala neovisnost i moć. No, kad je Rim zavladao helenističkim gradovima stvari nisu više bile kao prije i potpuno se promijenio način gledanja na kurtizane. One više nisu posjedovale ugled i važnost, niti bile obrazovane dame, pratiteljice bogatih građana s kojima su se voljeli pokazivati. Postale su pripadnicama najnižeg sloja društva, prisiljene na takav način zarađivanja iz vlastite neimaštine. Prostitucija se u svakom obliku ubrajala među naj-sramotnija zanimanja, u rangu s gladijatorima i preformerima. O toj promjeni jasno svjedoči i izmjena njihova naziva, u grčkom termin *ἑταῖρα* (hetaira) podrazumijeva pratiteljicu, a latinska naziv za ženu slična sloja *meretrix* označava doslovno ženu koja sama zarađuje. (Salisbury, 2001: 291)

Postojala su dva načina na koje su prostitutke u vrijeme starog Rima mogle djelovati, one su bile ili samostalne i tražile klijente po ulicama i krčmama, ili su živjele i radile u bordelu pod okriljem svodnika (*leno* ili *lena*) odnosno ako je riječ o robinjama, vlasnika. Kako je gospodar imao pravo činiti što god želi sa svojim robovima i robinjama tako je bilo legalno da ih zaposli kao prostitutke i na taj način na njima zarađuje. Seksualne usluge su običavale pružati i oslobođenice u nedostatku novca te glumice i pjevačice kao popratni sadržaj nakon svojih umjetničkih izvedbi. (McGinn, 1998: 56)

Tako su *chitaristae* i *cymbalistrinae* bile profesionalne sviračice koje su osim sviranja često bile zadužene iz za popratne usluge, *ambubiae* su bile pjevačice istog tipa, a *mimae* su osim što su bile glumice u mimovima poznate i kao prostitutke. (<http://www.feministe.us/blog/archives/2012/02/20/the-many-types-of-prostitutes-in-ancient-rome/>)

Prostitutke, bilo da su djelovale na ulicama bilo u bordelima, morale su se registrirati kod edila kojima su bile dužne prijaviti osobno ime, dob, mjesto rođenja i pseudonim pod kojim su namjeravale raditi. Kad bi se neka žena registrirala kao takva nije taj status više nikad mogla poništiti. Čak i kad se prestala baviti prostitucijom nije se mogla vratiti u položaj časne građanke. Muškarci viših društvenih slojeva nisu ni imali pravo ženiti se trenutnim, a ni bivšim prostitutkama. (Edwards, 1997: 18) Njihov nizak položaj u društvu dodatno je isticalo i to što su bile jedine rimske žene koje su nosile togu, odjeću dopuštenu za nošenje isključivo muškim građanima i po tome su se razlikovale od čestitih rimskih građanki. Sve te navedene stvari svjedoče o sramoti i manjku prava koje su morale podnositi stoga je jasno da se teško ikoja žena svojevrijedno, bez pritiska bijede i siromaštva, odlučila doživotno obilježiti kao takva. (Salisbury, 2001: 292)

Bordeli

Bordeli u Rimu poznati su iz književnih i povijesnih izvora te arheoloških ostataka. Najčešća imena za bordel bila su *lupanar* zbog pogrdnog imena za prostitutku *lupa*, i *fornix*, po nazivu za nadsvodeni prostor ili podrum gdje su se znale okupljati. (McGinn, 2004: 7) Javne se kuće uglavnom opisuju kao veoma prljava mjesta, podijeljena na velik broj skučenih zadimljenih prostorija, neugodna mirisa. Postojale su dvije njihove vrste, oni u vlasništvu svodnika (*leno*) ili svodnice (*lena*) te oni u kojima su žene, koje su se željele baviti prostitucijom, same unajmljivale sobe da mogu u njima raditi. U prvima je vlasnik imao svojevrsnog nadglednika, *vilicus puerarum*, koji je dodjeljivao djevojkama imena, primao novac i brinuo se o njihovoj odjeći i drugim potreptinama. (Sen. Cont. I, 2) Cijena ondje smještenih žena ovisila je o njihovoj ljepoti i vještima zadovoljavanja klijenata, a određivao ju je vlasnik bordela, ne one same. (Kenton, 2007: 13)

Slika 7. Ostaci bordela u Pompejima

Slika 8. Freska iz bordela u Pompejima

Ostaci javnih kuća u Pompejima i Herkulanumu sa svojim sačuvanim ostacima (slike 8 i 9) i freskama (slike 10 i 11) dokazuju kako je iznad vrata svake sobice (*cubicula*) bila pločica (*titulus*) na kojoj se nalazilo ime zaposlenice i njezina cijena. Na drugoj strani pločice pisalo je zauzeta (*occupata*) i kad bi djevojka imala klijenta ona bi se okrenula na tu stranu. Po ostacima tih pločica poznate su cijene pompejanskih prostitutki koje su se kretale od 2 do 20 asa što je vrlo mala vrijednost. Sobe su bile vrlo jednostavno uređene, u njima se nalazio samo slamnati krevet s pokrivačem i mala lampa. (Dillon, Garland, 2005: 382.)

Ulične prostitutke

Ulične prostitutke (*scorta erratica*) bile su u nešto boljem položaju od onih u bordelima, bile su slobodne te su imale mogućnost same odrediti svoju cijenu, radno vrijeme i birati klijente. One su se skupljale na raznim mjestima u gradu, posebno u skrovitijim dijelovima javnih građevina (*fornices*), u krčmama, prenočištima i javnim kupalištima. Krčme su često imale i funkciju bordela, a konobarice su po potrebi bile i prostitutke. (Kenton, 2007: 15) One su poznate pod imenima *blitidae* i *copae*. Neka prenočišta (*diversoria*) su i iznajmljivala sobe upravo za seksualne usluge, a postojale su i kolibe (*turguria*) koje su ulične prostitutke mogle unajmiti u istu svrhu. Slobodne žene su mogle biti i *bustuariae* – profesionalne narikače koje su se prostituirale na grobljima između pogreba ili zabavljale ljude koji su ondje dolazili. (<http://ancienthistory.about.com>)

Neke su se lijepe i talentirane kurtizane uspjevale domoći velikog bogatstva svojom profesijom. One su bile u službi moćnih patrona i tako dolazile do pozamašne količine novca. Dikatator Sula čak je i izgradio bogatstvo od imetka koji mu je jedna kurtizana ostavila oporukom. (Dillon, Garland, 2005: 382) Jedan primjer bogate prostitutke je i *Laurentia* koja je isto uspjela postati imućna na taj način, čak je stekla nekoliko velikih posjeda te ih nakon smrti ostavila rimskom narodu, a već za života si je podigla na vlastiti trošak veličanstveni nadgrobni spomenik. (Hope Ditmore, 2006: 38). Kad se govori o bogatim ženama koje su bile povezane s prostitucijom, neizostavno je spomenuti i Mesalinu, ženu cara Klaudija povijesno poznatu po razvratnosti. Za nju satiričar Juvenal govori da je bila vlasnica bordela i u njemu se potajno iz vlastita užitka prostituirala pod imenom *Lycis*. (Fenton, 2007.)

Uloga prostitutki u rimskoj religiji

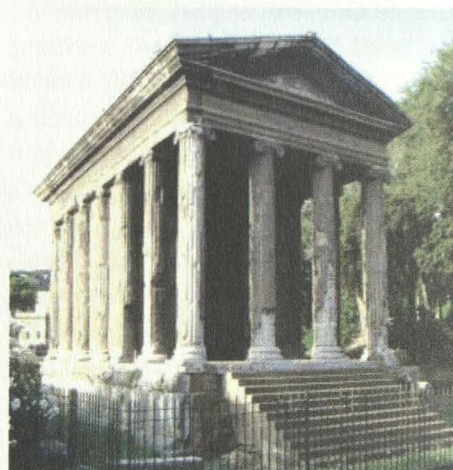
U rimskoj mitologiji i na svetkovinama nekoliko je značajnih uloga pripadalo prostitutkama, počevši od samog mita o Romulu i Remu u kojem se govori da jih je pronašla i podojila vučica. Ona se zbog istoznačnosti riječi *lupa* (vučica, kurva) povezuje s ženom po imenu *Acca Larentia* (slika 12.) koja je prema nekim izvorima bila pretvorena u vučicu da se ne bi osnivači Rima povezivali s amoralom ženom. Osim toga prostitutke su imale nekoliko značajnih uloga na rimskim svetkovinama ponajviše onima koje su se odvijale u aprilu. Povodom *Veneralia* (prvi april) su se pridruživale udanim že-

nama u ritualnom čišćenju i presvlačenju skulpture *Fortunae Virilis* koje se odvijalo u hramu te božice (slika 13). Za vrijeme svetkovine posvećene Veneri Ericini, božici povezivanoj s prostitutkama, davale su svoje tijelo u njenome hramu u službu svetog seksa (Culham, 2004: 144), a za *Floralia* su izvodile erotski ples i skidale odjeću dok im nisu prišli muškarci i pridružili se u ritualnom seksualnom činu.

U nekim Venerinim hramovima cijele su se godine odvijali takvi sveti seksualni obredi. Žene koje su bile svećenice ondje nazivaju se *Veneriae* i *Amasiae*. Ispred tih hramova djevojke po imenu *aelicariae* prodavale su male kolačiće u obliku muških i ženskih genitalija namijenjene za žrtvovanje Veneri i Prijapu, a pružale su i seksualne usluge. Postojao je čak poseban aspekt Venere zaštitnice prostitutki – *Venus Vulgiva*. (<http://ancienthistory.about.com>)

Slika 9. Acca Larentia

Slika 10. Hram Fortune Virilis

Zaključak

U antičkom svijetu je prostitucija bila specifična profesija koja se razlikovala u pojmanju između stare Grčke i Rima. U Grčkoj najniži sloj prostitutki bile su porne, zaposlenice u bordelima koje su dio svoje plaće morale davati svodnicima. Iznad njih su se po položaju nalazile zabavljačice na simpozijima (najčešće *auletrides* i *orchetrides*) djevojke koje su svojim umijećima dočaravale njihov ugođaj. Najuglednije i najpoznatije žene te profesije bile su hetere – dostojanstvene dame predodređene za zabavljanje vrlo bogatih muškaraca koji su to sebi mogli priuštiti. One su bile vrlo obrazovane, slobodne i imale su pravo posjedovanja vlastitih materijalnih dobara. Najviše traga od njih u grčkoj povijesti ostavila je Aspazija, hetera atenskog vladara Perikla. Uz ove tri navedene skupine, postojale također i konkubine, ratne zarobljenice koje su osvajači i vojnici po povratku iz rata običavali zadržavati kao ljubavnice.

U doba Rima pogled na žene, koje su se bilo na koji način bavile prostitucijom, bitno se promijenio. One više nisu kao prije bile ugledne i obrazovane dame, pratiteljice bogatih građana, već su postale pripadnice najnižeg društvenog sloja, prisiljene na takav način zarađivanja zbog nedostatka sredstava za život. O toj promjeni gledišta jasno svjedoči sam naziv za ženu te profesije. Za razliku od grčkog jezika gdje termin *ἑταίρα* (*hetaira*) označava pratiteljicu, u latinskom riječ *meretrix* podrazumijeva ženu koja sama zarađuje. Stoga, kad se govori o prostitutkama u Rimu, misli se na robinje koje su zarađivale za svog gospodara ili pak na oslobođenice koje je bijeda nagnala na to zanimanje te su djelovale kao zaposlenice u bordelima pod okriljem svodnika, u gorem slučaju, ili kao slobodne prostitutke koje su same tražile svoje klijente te tako zarađivale za vlastite potrebe, u boljem slučaju.

Literatura

- Blundel, Sue, (1995.): *Women in Ancient Greece*, British Museum Press, London.
- Culham, Phyllis, (2004.): *Women in the Roman Republic*, *The Cambridge Companion to the Roman Republic*, Cambridge University Press.
- Dillon, M., Garland L., (2005.): *Ancient Rome: From the Early Republic to the Assassination of Julius Caesar*. Routledge.
- Edwards, Catharine, (1997.): *Unspeakable Professions: Public Performance and Prostitution in Ancient Rome*, u: *Roman Sexualities*, Princeton University Press.
- Fenton, Erin. K., (2007.): *Prostitution as Labor in Imperial Rome*, *Studies in Mediterranean Antiquity and Classics*.
- Glazebrook, Allison, (2011.): *Greek Prostitutes in the Ancient Mediterranean, 800 BCE-200 CE*, The University of Wisconsin Press.
- Greene, Ellen, (2005.): *Women Poets in Ancient Greece and Rome*, University of Oklahoma Press.
- Hope Ditmore, Melissa, (2006.): *Encyclopedia of prostitution and sex work*, Greenwood Press, London.
- Lukijan, (2002.): *Djela*, prevela: M. Bricko, Matica Hrvatska, Zagreb.
- McGinn, Thomas, (1998.): *Prostitution, Sexuality and the Law in Ancient Rome*, Oxford University Press.
- McGinn, Thomas, (2004.): *The Economy of Prostitution in the Roman World*, University of Michigan Press.
- Salisbury, Joyce E., (2001.): *Encyclopedia of Women in Ancient World*, Santa Barbara, California.
- Whiteley, Rebekah, (2000.): *Courtesans and Kings: Ancient Greek Perspectives on the Hetairai*, The University of Calgary.

Web izvori:

URL= www.womenintheancientworld.com (11. 11. 2015).

URL= www.wondersmith.com/heroes/hetairae.htm (20. 11. 2015).

URL= <http://www.feministe.us/blog/archives/2012/02/20/the-many-types-of-prostitutes-in-ancient-rome/> (23. 11. 2015).

URL= <http://ancienthistory.about.com> (23. 11. 2015).

URL=<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text> (20.11. 2015).

URL= www.the-latinlibrary.com/seneca.contr1.html (23. 11. 2015)

Darko Novaković

O otoku Lastovu

Fragment *Periegeze* Đure Ferića

U domaćim enciklopedijskim i leksikonskim natuknicama Dubrovčanin Đuro Ferić (*Georgius Ferrich; Gvozdenica*) složno se karakterizira kao autor „na razmeđu epoha“. Na tu formulaciju nukaju već nadnevcu rođenja i smrti (5.VI.1739. – 13.III.1820), ali za takvu preliminarnu procjenu višestruke, i uvjerljive potvrde daje njegova književna ostavština.

Svjedok prijelomnih povijesnih, društvenih i unutarcrkvenih zbivanja, Ferić se u književnosti javlja kao *latecomer*, i to prema svima, ne samo njemu suvremenim standardima. Prvo tiskano djelo objavljuje nakon pedesetoga rođendana: riječ je o latinskoj parafrazi *Psalama* (*Paraphrasis psalmodum poetica*, Dubrovnik, 1791.), očekivanoj posljedici njegova položaja predavača u dubrovačkoj gimnaziji nakon ukinuća isusovačkoga reda. Već u *Basnama izvedenim iz ilirskih poslovice* (*Fabulae ab illyricis adagiis desumptae*, Dubrovnik, 1794.) pokazuje zanimanje koje nadilazi neposredni biblijski ili antički poticaj: basnopisac se u svojem poslu nadahnjuje „ilirskom“ (slavenskom/hrvatskom) usmenom predajom. Taj izrazito predromantičarski zaokret dobro ilustriraju poslanice koje je uputio uglednim suvremenicima (*Ad clarissimum virum Joannem Muller epistola*, Dubrovnik, 1798.; *Ad clarissimum virum Michaellem Denisum Vindelicum epistola*, Mletci, 1798.; *Ad clarissimum virum Julium Bajamontium Spalatensem epistola*, Dubrovnik, 1799.).

Čini se da je u opusu autora koji je stvarao u prijelomnim vremenima najvažnija prijelomnica bila publikacija epilija *Opis dubrovačke obale* (*Periegesis orae Rhacusanae*, Dubrovnik, 1803). Iako je nakon toga epilija u gotovo 3400 stihova Ferić tiskao, ili u rukopisima ostavio, niz važnih tekstova, na hrvatskom ili na latinskom, upravo ga je ova publikacija obilježila u lokalnoj zajednici. Heksametri objavljeni jedva pet godina prije ukinuća Republike pobudili su žestoke reakcije sugrađana, o kojima nedavno detaljnije znamo iz priloga **Wendy Bracewel**, „**Gjuro Ferrich's Periegesis orae Rhacusanae (1803) as a Travel Polemic**“, *Dubrovnik Annals*, no.19, rujan 2015.

O pristranosti i povišenoj žestini koju je Ferić, kad je riječ o Lastovu, iskazivao u svojoj *Periegezi*, pisao je prije više od četiriju desetljeća Josip Lučić („**Iz srednjovjekovne prošlosti otoka Lastova**“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol.6, no.1, rujan 1974.

Latinski tekst preuzet je s portala CroALa (<http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/getobject.pl?c.417:3:0.croala>), gl. ur. Neven Jovanović, uz nekoliko ispravaka očiglednih prijepisnih omašaka.